

EMBER MÁRIA

„Auf” vagy „ab”?

Újév után, ha teremtünk magunknak néhány perc megállási időt a nagy rohanásban, és már túl vagyunk az előző évi összegezésem (ha az adóbevalláson még nem is), hátra-hátrapillantva próbálhatunk meg előrenézni. Mindnyájan azt szeretnénk tudni persze, mi jön, ehelyett azonban csak azt vehetjük szemügyre, mi volt.

Mondjuk, a 3-asra végződő évtizedekben, századunkban.

1913: az első világháború előtti utolsó békeév, korszakzáró év, szerencse, hogy tragikumával az akkor élők nem voltak tisztában. 1933: Hitler hatalomra jutásának éve, erről többet nem is kell mondani. (Karl Kraus, a nálunk sajnálatosan kevésbé ismert osztrák író, nagyszerű aforizmák kitalálója, amikor egyszer azt kérdezték tőle, miért nem olvasni-hallani tőle aranyköpéseket a nagynémet birodalmi vezérré lett satnya osztrákról, így felelt: „Hitler esetében nem vagyok humoromnál.” De tovább: 1943 az európai frontokon már előrevetítette a második világháború végét és végeredményét, örök kár, hogy még mindig nem akarták tudomásul venni oly sokan...

1953: most már bevallhatom, ehhez az évszámhoz akartam eljutni. Az utána következő 3-asok – 1963, 1973, 1983 – belefutnak a kádári korszak unalmába, még akkor is, ha 1963-ban egyáltalán nem volt közömbös számunkra az általánosnak meghirdetett amnesztia, amely végül mégsem lett általános (az ötvenhatosok egy részét nem engedték ki a börtönökből). Abban az értelemben használok az „unalmas” szót – még ha az 1963-at követő évtizedekben újra meg újra küzdeni is kellett a fennmaradásért, s kicsinyesen felnagyított vagy mondvacsinált konfliktusok hálójába kerülünk –, ahogyan Borisz Paszternak értette, a költő, akinek a Zsivago doktort köszönhetjük; ő írta egyik levelében kedvenc unokanővérének, amikor már nyilvánvalóvá vált, hogy a második világháború győzelmes befejezését a Szovjetunióban a sztálini terror újabb és még újabb hullámai követik: „A legnagyobb baj az, hogy olyan végtelenül unalmas mindez.”

1953 nyarán baljós remegés futott végig a szovjet impériumon. A legtávolabbi provincia határszéli városában – egy legyőzött másik birodalom korábbi fővárosában – lázadás tört ki.

Még csak negyven év telt el azóta, s máris feledni látszik a világ – azon a nemzetközi konferencián például, amelyet a múlt év október 23. napján rendezett meg a pesti Újváros házában a PEN Club és a magyar Lettre Internationale szerkesztősége, az emelvény-

re lépő külföldi szónokok, még a német vendéget is beleértve, egymás után bizonygatták, hogy a magyar '56 volt az első ásonyom a sztálini korszak sírgödrében, holott bizony a kelet-berlini Stalinallee építomunkásaié volt amaz első mozdulat érdeme, már tudniillik amikor 1953. június 17-én letették a csákányt, a vakolókanalat, és spontán tüntető menetté mozdulva elindultak a Német Demokratikus Köztársaság építészeti minisztériuma és a Német Szocialista Egységpárt székháza felé. Szomorúan szimptomatikusnak érzem, hogy az NDK bekebelezésével a történelme is lenyelődik,

A megoldás

(Die Lösung)

A június 17-iki fölkelés után az Írószövetség főtítkára a Sztálin-fasorban rölapokat osztott szét, melyek tudatták, hogy a nép eljátszotta a kormányzat bizalmát, és csak kétszeres munkával hódíthatja vissza. Nem volna mégis egyszerűbb, ha a kormány feloszlattá a népet, és újat választana?

Eörsi István fordítása

pedig a szabadságvágy különböző megnyilatkozásai miatt ott is törtek meg életek, ott is voltak emberek még várfogságra is ítélve, szakítottak el anyjuktól gyerekek, beszéltek rá feleségekre a válásra, testvér a testvértől való elhatárolódásra... Még azt sem tudjuk, mennyit köszönhet az újkori magyar történelem a keletnémet munkásfelkelésnek, nincs kikutatva, történészek által dokumentálva, moszkvai titkos archívumokban még mindig szigorúan őrzött iratok alapján kimutatva, hogy a – természetesen eltiport – „sajnálatos berlini események” mennyiben járultak hozzá a budapesti új kormányprogram, Nagy Imre első miniszterelnöksége szovjet részről való kikényszerítéséhez megengedéséhez.

„Gyermekkorunk gyermekeink”: mondanám az egykori NDK-ra, önálló történelmére gondolva, de nem József Attilát akarnám most idézni, kit szavalni újabban már tüntetésszámba megy minálunk, hanem egy német szerzőt, Bertolt Brechtet, mert mulatságos dolgok estenek meg vele magyar földön. Nevezett Brecht, miközben dodonai módon próbált válaszolni (és ez persze nem

sikerülhetett) a NSZEP Központi Bizottságának a kiemelkedő értelmiségiekhez intézett felhívására, hogy „az ellenforradalmi banditizmus” nyilvános elítélésével támogassák a pártot, ugyanakkor írt egy dühös versikét kvázi magánhasználatra. A barátainak azért megmutatta... s az a kis verszet azonnal szájról szájra kezdett járni. Jómagam Lipcsében láttam egyszer – egy kihúzott íróasztalfiókba bepillantást nyerve – egy gépirásos kópiáját, mondhatnám: számdatban.

A bökvers látszólag – óvatosságból – az NDK írószövetségének akkori főtítkárát böködi meg, miután az illető (nevét nem érdemes ideidézni, csak hevét) a nyilvánosság előtt kijelentette, sőt leírta és terjesztette, hogy az NDK népe „nem bizonyult méltónak pártunk és kormányunk bizalmára”. Brechtnek az „A megoldás” című verse az ügynevezett béketáboron belül egyes-egyedül Magyarországon nyomtatásban is megjelent, 1966-ban az Európa Könyvkiadó „Mai német líra” című antológiájában, Eörsi István fordításában, Hajnal Gábor szerkesztésében; az NDK budapesti nagykövetsége tiltakozott is az „apokrif”, azaz csak Brechtnek tulajdonított, ám hitelt érdemlő módon nem bizonyíthatóan tőle származó versike közreadása ellen...

Kuba, vagyis Kurt Barthel (hát mégis kiböktem a nevét?) egykori röpirata, e vers ihletője, csupán kifejezte azt, amit pártkorifeusok és kormányfejesek mondogattak egymás között, miszerint a keletnémet népesség „még nem elég érett” az ő uralmuk méltánylására. Brecht azt üzent nekik ebben a pársorosban, hogy talán „oszlássák fel” a népet (ahogyan tüntetéseket szokás), és keressenek maguknak egy másikat. Ámde Magyarországra a pusztán szóhasználynövezés útján terjedő verszetnek egy olyan változata vagy értelmezése nyomult be, amely jobb, mint az eredeti... Elnézve, félreértve az igekötőt, „ablösen”-t (leváltani) értettek az „auflösen” (feloszlalni) helyett, úgy adták tovább – énekeltek szét... –, mintha így hangzanék a poénja: „hát akkor váltsátok le a népet, és válasszatok magatoknak egy másikat!” Egyébként a témához nagyon is illően, hiszen alkalmatlannak bizonyult közalkalmazottak visszahívhatóságáról is szó volt ama építőipari munkások tüntetésén, az építészeti miniszter leváltását követelték (később – a dolgok logikája ez – már a másokét is). És aztán ez a fricskavers azzal fejezte be magyarországi diadalútját, hogy szoros szerkezetű közmondássá keményedett, s hazánk olyan fiataljai, kik életükben nem hallották a szegény B. B. panaszeit, de még a nevét sem ismerik, mely meggyőződéssel kezdték hangoztatni, hogy: „A népet nem lehet leváltani!” Bizton állítható, hogy ez a mondat a későkádárista funkciótegel lelki fellazításában is bűnrészes.

Na mármost „auf” vagy „ab”? Ki tudja? Németül mindenesetre ismeretlen az a szállóige, amivé Brecht gonoszkodó gondolata magyar nyelven szilárdult.